

Anlaşmalı Boşanma Kararı ile Tescilsiz Kazanımda Uygulamaya İlişkin Değerlendirmeler^(*)

Some Remarks on the Practice of Unregistered Acquisition by Court Decree of Divorce by Joint Request

Özge UZUN KAZMACI^(**)

Öz:

Anlaşmalı boşanma kararı verilebilmesi için tarafların boşanmanın mali sonuçları konusunda ve çocukların durumu ile ilgili olarak anlaşmaları ve hâkimin bu anlaşmayı uygun bulması gerekir. Hâkim tarafından onaylanan anlaşma, anlaşmalı boşanma kararının bir parçası haline gelir. Tarafların anlaşmalı boşanma kararından sonra özellikle mali sonuçlara ilişkin uyumsuzluklar nedeniyle tekrar karşı karşıya gelmemeleri açısından, protokol hükümlerinin icra edilebilir şekilde hüküm fıkrasında yer alması önemlidir. Hâkimin bu hususa dikkat etmeden anlaşmalı boşanma kararının hüküm fıkrasında protokole sadece atıf ile yetinmesi halinde, sonradan protokol hükümlerine dayanılarak dava açılması tartışmalıdır. Yaşanan uyumsuzlukların çoğunluğu, taşınmaz mülkiyetinin devir taahhütlerine ilişkindir. Taşınmaz mülkiyetinin veya bir sınırlı ayni hakkın kazanılabilmesi için genellikle ikinci bir dava açılması gerekmektedir. Anlaşmalı boşanma kararından sonra tarafların karşı karşıya gelmemeleri açısından mümkün oldukça mahkeme kararı ile tescilsiz kazanım öngörülmelidir. Anlaşmalı boşanma kararı ile taşınmaz mülkiyetinin ya da taşınmazlara ilişkin bir sınırlı ayni hakkın tescilsiz kazanılabilmesi için, ilgili protokol hükümlerinin hüküm fıkrasına nasıl aktarıldığı önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Anlaşmalı Boşanma, Protokol (Anlaşma), Tescilsiz Kazanım, Taşınmaz Mülkiyeti, Sınırlı Ayni Hak.

^(*) Makale hakem denetiminden geçmiştir.

Makale geliş tarihi: 08.02.2022 - Makale kabul tarihi: 25.02.2022.

16.12.2021 tarihinde II. Medeni Hukuk Kongresinde sunulan “*Anlaşmalı Boşanma Protokolündeki Mali Düzenlemelere İlişkin Güncel Sorunlar*” başlıklı tebliğde tartışılan sorunlardan biri üzerinde yapılan çalışma sonucu bu makale hazırlanmıştır.

Makalenin yazım sürecinde medeni usul hukuku ve icra hukuku konularında verdiği destekten dolayı Dr. Öğr. Üyesi Evren Kılıçoğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

^(**) Dr. Öğr. Üyesi, Kadir Has Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi.

E-posta: ozge.kazmaci@khas.edu.tr.

Orcid No: <https://orcid.org/0000-0001-6916-8563>.

Abstract:

In order for the court to order a divorce by joint request, spouses must agree on the financial consequences of the divorce as well as custody and status of children and the judge must approve this agreement. The agreement, approved by the judge, becomes part of the divorce decree. In order to avoid the parties to confront each other again after the divorce, especially due to the disputes regarding the financial results, provisions of the comprehensive agreement should be executory and must be written in the operative part of the judgment. If the judge does not pay attention to this issue, and only refers to the agreement in the operative part of the judgment, it is controversial that whether former spouses are eligible to file a lawsuit based on the provisions of the agreement. The majority of the disputes are related to transfer of ownership one of the parties' immovable property to the other. As a rule, entitling of immovable property's ownership or any limited real right requires a second lawsuit to be filed. In order to avoid the parties to confront each other after the divorce decree, unregistered acquisition should be provided by the court. To acquire immovable property's ownership or a limited real right without registration with the consensual divorce decision, it is important how the relevant agreement provisions are written in the operative part of the judgment.

Keywords:

Divorce by Joint Request, Comprehensive Agreement, Unregistered Acquisition, Immovable Property's Ownership, Limited Real Right.

Giriş

Günümüzde birçok ülke hukukunda boşanmanın kolaylaştırılmasına yönelik düzenlemeler yer almaktadır.¹ Henüz bizim ülkemizde bu konuda bir değişiklik olmamakla birlikte bu yönde çalışmalar yapılmakta, boşanma ve sonuçlarına ilişkin uzayan davaların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Mevcut düzenlemeler çerçevesinde, anlaşmalı boşanma kurumu da aynı amaca

¹ İsviçre hukukunda, 2000 yılında yapılan değişikliklerle, boşanma davasında kusur ilkesinden vazgeçilmiştir. Mevcut düzenlemeye göre taraflar, boşanmayı ortak talep edebilecekleri gibi (ZGB 111), taraflardan birinin talebiyle de boşanma davası açılabilir (ZGB 114 veya 115). Taraflardan biri, iki yıllık ayrılık süresinin ardından boşanma talebinde bulunabilir (ZGB 114) ya da iki yıl geçmeden (fiziksel şiddet, ciddi akıl hastalığı, taciz gibi) kendisine yüklenemeyecek nedenlerden dolayı evliliğe devam etmesi beklenemeyen eş, boşanmayı talep edebilir (ZGB 115). İsviçre hukukunda, tarafların boşanma konusunda anlaşıp sonuçların değerlendirilmesini mahkemeye bırakabildikleri kısmi anlaşma imkanı da düzenlemiştir (ZGB 112). Bkz. FELDER, Wilhelm / HAUSHEER, Heinz, Familienrecht für Einsteiger Familienrecht verständlich beschrieben, Bern 2021, s.122 vd. Türk hukuku ile karşılaştırılmalı olarak, İsviçre ve diğer bazı Avrupa ülkelerindeki düzenlemeler için bkz. ÖZDEMİR, Nevzat, Türk-İsviçre Hukukunda Anlaşmalı Boşanma, 1. Baskı, İstanbul 2003, s.33 vd.; CEYLAN, Ebru, İsviçre, Fransa, Belçika, İspanya ve İtalya Hukukundaki Boşanma Sebeplerinin Türk Hukukuyla Mukayesesi ve Değerlendirilmesi, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Yıl 6, Sayı 12, Aralık 2018, s.322 vd. Boşanmanın kolaylaştırılmasına yönelik değerlendirmeler ve öneriler hakkında bkz. OKTAY ÖZDEMİR, Saibe, Türk Hukukunda Boşanma Sisteminde Revizyon İhtiyacı, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C.35, S.1, 2015, s.35 vd.

hizmet etmekle birlikte özellikle boşanma protokolünün hazırlanması ve karara aktarılması sırasında bazı hususların dikkate alınmaması, tarafların anlaşmalı boşanma kararından sonra özellikle mali sonuçlara ilişkin uyuşmazlıklar yaşamalarına ve eşlerin tekrar karşı karşıya gelmelerine neden olmaktadır.

Her iki tarafın da boşanmayı birlikte istedikleri durumda, boşanma ve sonuçları konusunda tam bir anlaşma sağlamaları ve hâkimin boşanma protokolünü, açık ve net olarak kararın hüküm fıkrasına (sonucuna)² yansıtması, hem kararın icra edilebilmesi (icra kabiliyeti) açısından hem de boşanma karardan sonra, tarafların boşanmanın sonuçları ile ilgili uyuşmazlıklar nedeniyle karşı karşıya gelmemesi ve dolayısıyla usul ekonomisi açısından da önem arz etmektedir. Bu nedendir ki bizim hukukumuzda anlaşmanın zorunlu içeriğine dahil olmamakla birlikte mal rejiminin tasfiyesi konusunda da protokolde anlaşmaya varılmasının gerekliliği haklı olarak ileri sürülmektedir.³

Anlaşmalı boşanmadan sonra, tarafları tekrar mahkeme önüne getiren uyuşmazlıkların başında, protokolde taahhüt edilen taşınmaz mülkiyetinin devri veya taşınmaz üzerinde bir sınırlı ayni hak tesisi ile ilgili tescilden kaçınılması gelmektedir. Bu açıdan anlaşmalı boşanma kararı ile birlikte tescilsiz kazanımın gerçekleşmesi önem arz etmektedir.

Çalışmada öncelikle taşınmaz mülkiyetinin devrine ve sınırlı ayni hak tesisine ilişkin protokol hükümleri genel olarak incelenmiş; sonrasında ilgili hükümlerin boşanma kararının parçası haline getirilmesi ve kararlar birlikte tescilsiz kazanımın gerçekleşebilmesi için dikkat edilmesi gereken hususlar açıklanmıştır; ayrıca bu konuda uygulamada yaşanan sorunların önüne geçilebilmek için önerilerde bulunulmuştur.

I. Anlaşmalı Boşanma Protokolünde Taşınmaz Mülkiyetinin Devrine ve Sınırlı Ayni Hak Tesisine İlişkin Hükümler

Türk Medeni Kanunu'nda, anlaşmalı boşanma, evlilik birliğinin sarsılması başlıklı 166. maddenin üçüncü fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, evlilik

² Gerekece ve hüküm fıkrası (sonucu), HMK 297'de sayılan diğer unsurlarla birlikte hükmün içeriğini oluşturur. Hüküm sonucu, son duruşmada taraflara tefhim edilir. Taraflara tefhim edilen ve tutanağa geçirilen hüküm sonucuna kısa karar denir. Daha sonra hazırlanan gerekçeli kararın hüküm fıkrasının (sonucunun), kısa karara uygun olması gerekir. Hüküm fıkrasında tüm talepler hakkında karar verilmesi gerekir. Bkz. KURU, Baki / AYDIN, Burak, İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 6. Baskı, Ankara 2021, s.353 vd.

³ Bu konudaki tartışma ve görüşler için bkz. ÖNCÜ, Özge, Eşlerin 'Anlaşmalı Boşanma' Çerçevesinde Mal Rejiminin Tasfiyesine Yönelik Olarak Yaptıkları Anlaşmalar ve Bu Anlaşmaların Uygulamada Doğurduğu Sorunlar, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan, C.19, Özel Sayı, 2017, s.810 vd. Ayrıca bkz. I.

en az bir yıl sürmüş ise boşanmak için eşlerin birlikte başvurması ya da bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi halinde, evlilik birliği temelinden sarsılmış sayılır. Bu durumda boşanma kararı verilebilmesi için hâkimin tarafları bizzat dinleyerek iradelerinin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi ve boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu hususunda taraflarca kabul edilecek düzenlemeyi uygun bulması şarttır. Hâkim, tarafların ve çocukların menfaatlerini göz önünde tutarak bu anlaşmada gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabul edilmesi halinde boşanmaya karar verilir. Bu durumda tarafların ikrarlarının hâkimi bağlamayacağı hükmü uygulanmaz.⁴

TMK 166/III hükmünde, anlaşmalı boşanma için aranan koşullarından biri, tarafların boşanmanın mali sonuçları ve çocukların durumu hakkında yaptıkları anlaşmayı, hâkimin uygun bulmasıdır. Boşanmanın mali sonuçları; esas olarak nafaka, tazminat ve mal rejimine ilişkin sonuçlardır. Ancak Türk hukukunda uygulamada tarafların asgari olarak nafaka ve tazminat konularında anlaşmaları yeterli görülmektedir.⁵ Öğretide ise protokolde, mal rejiminin tasfiyesine ilişkin olarak tarafların anlaşmaya varması gerekip gerekmediği konusunda görüş ayrılığı vardır.⁶ Bununla birlikte tarafların mal rejimi ile ilgili anlaşma yapmalarına bir engel yoktur.

Mali sonuçlara ilişkin anlaşma, nafaka ve tazminat kapsamında yapılacak ödemelerin veya kazandırmaların belirlenmesi şeklinde olabileceği gibi taraf-

⁴ Türk hukukunda anlaşmalı boşanma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZDEMİR, s.99 vd.

⁵ Yargıtay kararları, mal rejimi tasfiyesi konusunda tarafların anlaşmasının zorunlu olmadığı yönündedir. Bkz. 8. H.D., 28.2.2017, 2015/13072, 2017/2745; 8. HD, 15.3.2016, 2014/24971, 2016/4701 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

⁶ Hâkim görüş, tarafların nafaka ve tazminat konularında anlaşmasını yeterli görürken (ERDEM, Mehmet, Aile Hukuku, 2. Baskı, Ankara 2019, s.137; KILIÇOĞLU, Ahmet M., Aile Hukuku, Ankara 2020, s.113; ÖZDEMİR, s.159, 168; ŞİPKA, Şükran / ÖZDOĞAN, Ayça, Yargı Kararları İşığında Soru ve Cevaplarla Eşler Arasındaki Malvarlığı Davaları, 2. Baskı, İstanbul 2017, s.363; SEÇER, Öz, Anlaşmalı Boşanmada Eşlerin Yaptıkları Anlaşma, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.7, S.2, 2016, s.273-274; ATMACA ÜLKÜ, Hande, Anlaşmalı Boşanma Protokolü, 1. Baskı, Ankara 2021, s.50 vd.; CEYLAN, Ebru, Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları, 1. Baskı, İstanbul 2006, s.127); diğer görüş, mal rejiminin tasfiyesinin de boşanmanın mali sonuçlarından olduğu ve protokolde bu konuda da anlaşmaya varılması gerektiği yönündedir (ACABEY, Mehmet Beşir, Edinilmiş Mallara Katılma Rejiminde, Tartışmalı Bazı Konular Hakkında Düşünceler, İzmir Barosu Dergisi, Yıl 73, Sayı 2, Nisan 2009, s.203; BURCUOĞLU, Haluk, 4721 Sayılı Yeni Medeni Kanunun Boşanma Düzenlemesinin Eleştirisi ve Uygulamada Karşılaşılabilecek Sorunlar, Antalya Barosu Dergisi, Yıl 25, Sayı 5/51, Şubat 2004, s.68; SARI, Suat, Evlilik Birliğinde Yasal Mal Rejimi Olarak Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi, 1. Baskı, İstanbul 2007, s.16, dn. 21, 105-106; KÖSEOĞLU, Bilal / KOCAAĞA, Köksal, Aile Hukuku ve Uygulaması, Bilimsel Görüşler Yargı İçtihatları, 2. Baskı, Bursa 2011, s.112).

ların karşılıklı olarak bu konularda talepte bulunmayacakları şeklinde de olabilir. Uygulanabilir olması açısından anlaşmanın içeriğinin açık ve net olması önemlidir. Belirsizlikler ve eksikler olduğunda hâkim, bu konularda tarafları aydınlatıp, sorular sorarak iradelerini açıklamalarını sağlamalıdır.⁷ Bu, aynı zamanda hâkimin HMK 31 hükmünde düzenlenen aydınlatma ödevinin gereğidir.⁸ Tarafların söz konusu konularda sessiz kalması ya da haklarını saklı tutması halinde, anlaşma söz konusu olmadığından, anlaşmalı boşanma kararı da verilmemelidir. Zira taraflar anlaşmaya varamadıklarında dava reddedilir.⁹ Ancak anlaşmaya varılmamasına rağmen karar verilirse ve kesinleşirse, tartışmalı olmakla birlikte tarafların ilgili konularda sonradan dava açabilecekleri kabul edilmektedir.¹⁰ İştirak nafakası ile ilgili olarak sonradan dava açılabilmesi çocuğun menfaati ve kamu yararı gereği tartışmaya açık değildir.¹¹

⁷ DOLGE, Annette, Schweizerische Zivilprozessordnung, Art.279, Genehmigung der Vereinbarung, Herausgeber: Alexander Brunner, Dominik Gasser, Ivo Schwander, 2. Auflage, Zürich/St. Gallen 2016, ZPO 279, N.5 vd.

⁸ HMK 31 gereğince hâkim, *uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu kıldığı durumlarda, maddi veya hukuki açıdan belirsiz yahut çelişkili görüldüğü hususlar hakkında, taraflara açıklama yapabilir; soru sorabilir; delil gösterilmesini isteyebilir.* Hâkimin aydınlatma ödevi hakkında bkz. SİMİL, Cemil, Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Sınırları, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.16, Özel Sayı, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, 2014 (Basım Yılı 2015), s.1351 vd.

⁹ DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, Türk Özel Hukuku, Cilt III, Aile Hukuku, 16. Baskı, İstanbul 2021, N.656.

¹⁰ ÖZTAN, Bilge, Aile Hukuku, 6. Bası, Ankara 2015, s.697; SEÇER, s.269-270; ATMACA ÜLKÜ, Hande, Boşanma Protokolünün Zorunlu İçeriği (Kurucu Unsurlar), Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.6, S.11, Aralık 2020, s.78 vd. Tarafların ihmal göstermeleri ve hâkimin de gözden kaçırması sonucu yoksulluk nafakası ve tazminat taleplerine ilişkin hüküm kurulmadan verilen anlaşmalı boşanma kararının kesinleşmesinden itibaren bir yıl içinde (TMK 178) nafaka ve tazminat davası açılabileceği yönünde bkz. YÜCEL, Sevtap, Yargıtay Kararları Işığında Anlaşmalı Boşanma Davası Sonrasında Nafaka ve Tazminat Talepleri, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.4, S.1, Ocak 2018, s.248 vd.; KÖSEOĞLU / KOCAAĞA, s.112. Diğer taraftan anlaşmada, yoksulluk nafakası ve tazminata ilişkin bir düzenleme yoksa, tarafların susmasının, nafaka ve tazminat talebinde bulunmayacakları şeklinde yorumlandığı ve artık bu konularda dava açamayacakları; ancak mali konularda bir anlaşma (boşanmanın maddi koşulu) olmadan boşanma kararı verilmiş ve karar şekli anlamda kesinleşmişse tarafların sonradan dava açarak nafaka ve tazminat talebinde bulunabileceği yönünde bkz. ÖZDEMİR, s.160-161. Nafaka ve tazminat hakkında hüküm kurulmadan ya da bu taleplerin saklı tutulduğu şeklinde hüküm kurularak anlaşmalı boşanma kararı verildikten sonra tarafların kanun yoluna gitmemelerinin, nafaka ve tazminat taleplerinden zımni feragat olarak yorumlanması yönünde bkz. ARAS, Bahattin, Anlaşmalı Boşanma Davalarında Tarafların Tazminat ve Nafaka Taleplerinin Karara Bağlanması, Terazi Hukuk Dergisi, C.5, S.47, Temmuz 2010, s.83 vd.

¹¹ ÖZTAN, s.695; ARAS, s.85.

Mali sonuçlara ilişkin anlaşma çerçevesinde taraflardan biri, diğeri lehine, çeşitli nedenlerle bir taşınmazın mülkiyetini devretmeyi veya taşınmazı üzerinde intifa ya da oturma hakkı tesis etmeyi taahhüt edebilir. Bu kazandırma, nafaka veya tazminat niteliğinde olabileceği gibi mal rejimi tasfiyesi amacıyla da yapılabilir.¹² Hangi amaçla kazandırmada bulunulduğuna protokolde ve dolayısıyla kararda yer verilmesi, sonradan yaşanması muhtemel uyuşmazlıkların önüne geçilmesi açısından atılacak ilk adımdır. Söz konusu kazandırmanın nafaka veya tazminat ödemesi amacıyla yapıldığı belirtildiğinde, aynı zamanda bu konulara ilişkin bir anlaşmaya varıldığı da açıklanmış olacaktır.

Protokolde böyle bir açıklık yoksa, anlaşmalı boşanma sonrasında uyuşmazlık yaşanmaması açısından, hâkimin kazandırmanın hangi amaçla yapıldığını taraflara açıklattırması önemlidir. Açıklık olmayan kararlardan sonra uyuşmazlık çıktığında, söz konusu kazandırmalar, genellikle tazminat kapsamında yorumlanmaktadır.¹³ Ancak özellikle tarafların nafaka ve tazminat taleplerinden karşılıklı vazgeçtikleri ya da tazminat ve nafaka ödemelerini açıkça farklı şekilde kararlaştırdıkları hallerde, ayrıca bir tarafın diğerine bir taşınmazın mülkiyetini devretmeyi taahhüt ettiği protokol hükümlerinin mal rejimi tasfiyesi kapsamında değerlendirildiği görülmektedir.¹⁴ Çocuğun bakım ve eğitim masraflarının karşılanması amacıyla devredilen taşınmazların ise iştirak nafakası kapsamında olduğu kabul edilir.¹⁵

Taşınmazlara ilişkin aynı hak taahhütlerinin kural olarak resmi şekle bağlı olması, söz konusu taahhütlerin geçerlilik açısından bir şekle bağlı olmayan anlaşmalı boşanma protokolünde yer almasına engel teşkil etmeyecektir. Zira, protokol, hâkim tarafından onaylanarak karara geçirildiğinde şeklin bir önemi kalmamaktadır.¹⁶ Ayrıca hâkim tarafından onaylanmış anlaşmalar resmi senet olarak kabul edilmektedir.¹⁷

¹² DEMİRBAŞ, Feride, Anlaşmalı Boşanma Protokolünün Taşınmazlar Üzerindeki Aynı Haklara İlişkin Hükümleri ile İlgili Bazı Hukuki Sorunlar, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Sayı 2, 2020, s.576; ÖZTAN, s.698.

¹³ ATMACA ÜLKÜ, Kurucu Unsurlar, s.79.

¹⁴ AKINCI, Şahin, Edinilmiş Katılma Rejiminin Tasfiyesinde Karşılaşılan Bazı Meseleler ve Çözüm Önerileri, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, Özel Sayı, I. Cilt, C.22, S.3, Y.2016, s.185.

¹⁵ ATMACA ÜLKÜ, Kurucu Unsurlar, s.70.

¹⁶ DEMİRBAŞ, s.576.

¹⁷ TEKİNAY, Selahattin Sulhi / AKMAN, Sermet / BURCUOĞLU, Haluk / ALTOP, Atilla, Tekinay Eşya Hukuku, Cilt I, Zilyetlik-Tapu Sicili Mülkiyet, 5. Bası, İstanbul 1989, s.718.

II. Aynı Haklara İlişkin Protokol Hükümlerinin Anlaşmalı Boşanma Kararına Geçirilmesi ve Tescilsiz Kazanım

A. Protokol Hükümlerinin Onaylanması ve Karara Geçirilmesi

Anlaşmalı boşanmanın gerçekleşebilmesi için tarafların boşanmanın mali sonuçlarına ve çocukların durumuna ilişkin yaptıkları anlaşmayı hâkimin uygun bulması şarttır.¹⁸ Anlaşma, hâkim tarafından onaylandığında, anlaşmalı boşanma kararının parçası haline gelir.^{19,20}

Tarafların anlaşmaya vardıkları protokol hükümleri, açık ve belirli hale getirildikten sonra onaylanarak karara yansıtılmalıdır. Belirli olmayan hususları aydınlatmak, açıklığa kavuşturmak için hâkim, taraflara sorular sorarak beyanlarını karar cümlesine uygun hale getirmelidir. Zira kararın yerine getirilebilmesi (icra kabiliyeti) açısından protokol hükümlerinin kararda nasıl yer aldığı önemlidir.

Bu konuda en çok uyuşmazlık yaşanan konuların başında bir taşınmazın mülkiyetinin devrine ilişkin protokol hükümleri gelmektedir. İlgili protokol hükümlerinin belirsizliği, sonradan bu hükümlerin açıklığa kavuşturulmadan hüküm fıkrasına eklenmesi veya protokol hükümlerine hüküm fıkrasında hiç yer verilmeyip sadece atıf yapılması ya da atıf dahi yapılmaması uyuşmazlıkların başlıca nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁸ Uygun bulunmayan ve karara bağlanmayan protokol hükümlerinin yok hükmünde veya geçersiz olduğu yönünde görüşler olmakla birlikte bize göre bu hükümler taraflar arasında genel hükümlere tabi sözleşme hükümleri olarak kabul edilebilir. Konuya ilişkin tartışma ve görüşler için bkz. DEMİRBAŞ, s.571 vd. Onaydan önce ve sonra protokolün hukuki niteliğine ilişkin görüşler için ayrıca bkz. YILMAZ BİLGİN, Esra Pınar, Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma, 1. Baskı, İstanbul 2016, s.77 vd.

¹⁹ STEIN-WIGGER, Matthias, FamKomm Scheidung Band I: ZGB/Band II: Anhänge, Zweites Kapitel: Scheidungsverfahren/Erster Abschnitt: Allgemeine Bestimmungen, Herausgeber: Ingeborg Schwenzer, Roland Fankhauser, 3. Auflage, Bern 2017, ZPO 279, N.33; SUTTER-SOMM, Thomas / GUT, Nicolas, Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO), Herausgeber: Thomas Sutter-Somm, Franz Hasenböhler, Christoph Leuenberger, 3. Auflage, Zürich 2016, ZPO 279, N.21; ATMACA ÜLKÜ, s.175; AKKAYA, Tolga, Medeni Usul Hukuku Bakımından Boşanma Davası, 1. Baskı, Ankara 2017, s.257.

²⁰ Anlaşmalı boşanma kararı, evlilik birliğini sona erdirdiğinden inşai bir karardır. Tarafların boşanma ve sonuçları konusunda anlaşmaya varmaları nedeniyle, anlaşmalı boşanmanın tartışmalı olmakla birlikte çekişmesiz yargı işi olduğu yönünde bkz. ÖZDEMİR, s.117; AKKAYA, s.245; ÖZTAN, s.700. Buna karşılık anlaşmalı boşanmanın çekişmeli yargı işi olduğu yönünde bkz. ATMACA ÜLKÜ, s.191.

Anlaşmalı boşanma protokolü, geçerlilik açısından şekle tabi olmadığından,²¹ sadece tarafların yazılı olarak önceden hazırladıkları protokol hükümleri değil, hâkim önünde sözlü olarak açıkladıkları beyanlar da protokol kapsamında yer almaktadır. Sözlü beyanların zapta geçirilmesi gerekir.²² Tarafların yazılı ve/veya sözlü beyanlarının hâkim tarafından uygun bulunarak karara geçirilmesi aşamasında hâkimin aydınlatma ödevini yerine getirmesi çok önemlidir. Hâkim, özellikle sonradan ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların önüne geçebilmek için tarafları bilgilendirmelidir. Örneğin, karşılıklı olarak birbirlerinden talepleri olmadıklarını ifade eden taraflara, nafaka, tazminat ve hatta mal rejimine ilişkin tüm talepleri mi kastettikleri sorulmalı; tarafların iradelerini serbestçe ortaya koyduğuna kanaat getirildikten sonra anlaşma onaylanarak nafaka, tazminat ve mal rejimi ifadeleri açıkça yer alacak şekilde tarafların bu konularda birbirlerinden talepte bulunmayacakları karara geçirilmelidir. Anlaşmalı boşanma protokolünde, taraflardan birinin diğerinden bir kazandırma talebi -inceleme konumuz açısından bir taşınmaz üzerinde intifa hakkı veya bir taşınmazın mülkiyetinin devri talebi- olduğunda ise söz konusu kazandırmanın ne amaçla talep edildiği sorulmalı; tazminat veya nafaka kapsamında ise bu husus açıklattırdıktan sonra anlaşma onaylanmalıdır.

Aynı hakkın boşanma kararının kesinleşmesi ile birlikte kazanılabilmesi için hâkimin bu konuda da tarafları aydınlatması ve ilgili protokol hükmünü tescilsiz kazanımı sağlayacak şekilde karara geçirmesi önemlidir.

Kural olarak, protokol hükümlerinin, icrası mümkün olacak şekilde hüküm fıkrasında yer alması gerekir.²³ Öğretide bir görüş,²⁴ sadece protokol hükümlerine atıf yapılması halinde de kararın icra edilebileceğini kabul etmekle birlikte, öğretide baskın olan görüş²⁵ ve uygulamada²⁶ kabul edilen, protokol

²¹ Anlaşma geçerlilik koşulu olarak yazılı şekle bağlı olmamakla birlikte, açıklık ve denetim açısından tarafların yazılı anlaşma yapmaya yönlendirilmesi yönünde bkz. ÖZDEMİR, s.170.

²² ÖZTAN, s.694-695.

²³ AKKAYA, s.257-258; ÖZTAN, s.695.

²⁴ ÖZDEMİR, s.182.

²⁵ SEÇER, s.282; ATMACA ÜLKÜ, s.178 vd.; YÜCEL, s.245; TEKİN MELİK, Helin Neva, Anlaşmalı Boşanma, 1. Baskı, Ankara 2021, s.139 vd.; YARGIÇ, Zeynep, Türk Hukukunda Anlaşma Boşanma Davası ve Hukuki Sonuçları, 1. Baskı, İstanbul 2021, s.64 vd.

²⁶ "... Alacaklı vekili tarafından borçlu aleyhine, Büyükçekmece 2. Aile Mahkemesinin 30.12.2011 tarih, 2011/935 E., 2011/1503 K. sayılı kararı ve anlaşmalı boşanma protokolüne dayalı olarak ilamlı icra takibi başlatılmış, icra emrinde, tarafların protokol ile davacı borçlu tarafından ödenmesi kararlaştırılan ancak zamanında ödenmeyen, 1.000.000,00-TL maddi tazminat ve ek olarak "boşanma protokolü gereği davacıya verilmesi gereken araç bedeli" talep edilmiştir. Borçlu vekilinin icra mahkemesine başvurusunda; dayanak ilam, protokolün onaylanması

hükümlerinin, kararın hüküm fıkrasında açıkça yer alması gerektirir. Aslında bu husus usul hukuku ve kararın icrası açısından önemlidir. Zira HMK 297/2 gereği *hükümün sonuç kısmında, gerekçeye ait herhangi bir söz tekrar edilmeksizin, taleplerden her biri hakkında verilen hükümle, taraflara yüklenen borç ve tanınan hakların, sıra numarası altında; açık, şüphe ve tereddüt uyandırmayacak şekilde gösterilmesi gereklidir.* Hatta İsviçre Federal Medeni Usul Kanunu'nda anlaşmalı boşanma protokolünün, kararın hüküm fıkrasında yer alması gerektiği özel olarak düzenlenmiştir (ZPO 279).²⁷ Ancak bu düzenlemeye rağmen İsviçre öğretisinde, hüküm fıkrasında protokole atıf yapılmasının yeterli olabileceği de belirtilmektedir.²⁸ Hüküm fıkrasında açıkça

şeklinde olup, para borcu içermediğinden ilamlı takibin konusu olamayacağı, bu nedenle gönderilen icra emrinin ilama aykırı olduğu iddiası ile takibin iptalini talep ettiği, mahkemeye; protokolün ilgili maddesinin, anlaşmalı boşanma hükümlerine göre yapılan yargılama sonucunda onaylandığı ve hüküm kısmına geçirildiği gerekçesiyle istemin reddine karar verildiği, borçlunun istinaf başvurusunun reddedildiği görülmüştür.

Hukuk Genel Kurulunun 08/10/1997 tarih ve 1997/12-517 E., 1997/776 K. sayılı kararında da vurgulandığı üzere "ilamların infaz edilecek kısmı hüküm bölümüdür. Diğer bir anlatımla, hükümün içeriğinin aynen infazı zorunludur. O nedenle sınırlı yetkili icra mahkemesince ilamın infaz edilecek kısmı yorum yoluyla belirlenemez."

Somut olayda; takibe dayanak yapılan ilam, anlaşmalı boşanma protokolünün onaylanması niteliğinde olup, kurulan hüküm eda niteliğinde değildir. Her ne kadar dayanak ilama esas alınan protokolde; 1.000.000 TL tazminat bedelinin ödeneceği yazılı ise de protokole ilişkin bu kısım mahkemeye verilmiş ve ödemeye ilişkin bir karar değildir. Mahkemeye bir işin yapılmasına ilişkin olmak üzere verilen eda hükmü içeren kararlar ilamlı icraya konu edilebilir. Takibe dayanak ilam, anlaşmalı boşanma protokolünün onaylanması mahiyetinde olup, ilamlı icra takibine konu edilemeyeceği anlaşılmaktadır.

O halde, mahkemeye, dayanak ilamın, eda hükmü içermemesi nedeni ile ilamlı takip konusu yapılamayacağı dikkate alınarak takibin iptaline karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde hüküm tesis edilmesi ve istinaf başvurusunun da Bölge Adliye Mahkemesi'nce esastan reddedilmesi isabetsiz olup, Bölge Adliye Mahkemesi kararının kaldırılması, İlk Derece Mahkemesi kararının bozulması gerekmiştir..." (12. H.D., 10.6.2019, 2018/7872, 2019/9801, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası). Aynı yönde bkz. 2. HD, 24.9.2013, 14937/21699 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

²⁷ Boşanma ve ayrılık davasında uygulanacak yargılama usulüne ilişkin kuralların İsviçre Federal Usul Kanunu'nda olduğu gibi Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda ayrı bir bölüm olarak veya Aile Mahkemeleri Kanunu'nda düzenlenmesinin daha isabetli olacağı kabul edilmektedir (AK-KAYA, s.243 vd.).

²⁸ DOLGE, ZPO 279, N.13. Sözleşmeye, hüküm fıkrasında imza tarihi belirtilerek açıkça atıfta bulunulmasının yeterli olduğu yönünde bkz. STEIN-WIGGER, ZPO 279, N.33. Hâkim tarafından onaylanan anlaşmanın hüküm fıkrasında yer alması bile bağlayıcı ve geçerli olabileceği kabul edilmekle birlikte, anlaşmanın esas olarak hüküm fıkrasında yer almasının istenmesi gerektiği, bunun şekil özgürlüğü açısından da isabetli olacağı; diğer türlü mahkemelerin düzenli olarak anlaşmalara sadece atıfta bulunmaları halinde anlaşmaların yazılı olması gerektiğinin

yer almayan protokolün taraflar için bağlayıcı olduğu ancak üçüncü kişileri bağlamayacağı ifade edilmektedir.²⁹ Bize göre de tapu dairelerinin muhatap olacağı açıklayıcı tescil talepleri açısından protokole yapılan atıf yeterli olmamakla birlikte bir tarafın diğerine açacağı tescile zorlama davası açısından protokolün onaylanmış olması yeterli görülmelidir.

Hüküm fıkrasında protokole yer verilmeden anlaşmalı boşanma kararı verilmemesi gerekir; ancak her nasılsa bu şekilde karar verilmişse tavzih (hükümün açıklanması) istenebilir (HMK 305)³⁰ ya da kanun yoluna gidilebilir. Zira icra kabiliyeti olmayacak şekilde hüküm kurulması bozma nedenidir.³¹ Ancak karar kesinleşmişse hüküm fıkrasında yer almasa da gerekçede yer alan protokolün hâkim tarafından onaylandığı ve kararın parçası haline geldiği sonucuna varılmalıdır.³² Hâkim tarafından onaylanan anlaşma, taraflar için bağlayıcıdır. Kaldı ki hâkim tarafından onaylanmamış sözleşmelerin bile taraflar arasında genel hükümlere göre sonuç doğurabileceği düşünüldüğünde, onaylanmış sözleşmelerin bağlayıcılığında tereddüt edilmemelidir. Ancak hâkim tarafından onaylanmamış sözleşmeler, resmiyet kazanmadığından, bu halde resmi şekle bağlı taahhütlerin geçersizliği söz konusu olur. Bu nedenle protokolün onaylandığının kabulü, taşınmazlara ilişkin aynı hak taahhütleri açısından önem arz eder. Zira hâkim tarafından onaylanarak kararın parçası haline gelen protokol, tescilin hukuki sebebi olarak kabul edilip, protokole aykırılık halinde doğrudan tescile zorlama davası açılabilir (TMK 716).

ima edilebileceği, bu şekilde uygulamayla bir şekil şartı getirilemeyeceği yönünde bkz. RAVE-ANE, Zeno / SCHMUCKI, Antonella, Die antizipierte Scheidungskonvention, FamPra.ch 2020 S.589, s.157. Katı olarak nitelendirilen bir görüş ise anlaşma metninin kararda tekrarlanması gerektiğini, sadece çok kapsamlı anlaşmalara atıf yapılmasının yeterli olacağı yönündedir. Bu görüş ve diğer görüşler için genel olarak bkz. SPYCHER, Annette, Berner Kommentar, Schweizerische Zivilprozessordnung, Band I: Art. 1-149 ZPO; Band II: Art. 150-352 ZPO und Art. 400-406 ZPO, Herausgeber: Heinz Hausheer, Hans Peter Walter, Bern 2012, ZPO 279, N.42 vd.

²⁹ DOLGE, ZPO 279, N.16; SUTTER-SOMM / GUT, ZPO 279, N.21.

³⁰ Bkz. II/B.

³¹ “Mahkemece, tarafların Türk Medeni Kanununun 166/3. maddesi gereğince anlaşmalı boşanmalarına karar verilmiş, kararda 1.11.2008 tarihli protokol ile ilgili hüküm kurulmamıştır. Anlaşmalı boşanmaya karar verilmesi halinde bu yönde oluşturulacak hükmün taraflar arasında düzenlenen ve uygun görülen protokoldeki eda hükmü içeren bölümlerin edayı sağlayıcı şekilde tesis edilmesi zorunludur. Taraflar arasında düzenlenen ve mahkemeye sunulan 1.11.2009 tarihli protokolün 6. ve 7. maddesinde gösterilen taşınmaza ve aracın tapu ve trafik kaydı getirilmediği gibi; hüküm de edayı sağlayacak şekilde oluşturulmamıştır. Açıklanan hususlar gözetilmeden yazılı şekilde eksik inceleme ile hüküm kurulması doğru görülmemiştir.” (2. H.D., 4.10.2010, 2009/14223, 2010/15954, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

³² ÖZDEMİR, s.184.

Hâkimin hüküm fıkrasına geçirmedeği bir taahhüdün ifası için sonradan dava açıldığında, borçlu tarafın, anlaşmalı boşanma protokolünde taahhüt altına girdiği borcun ifasından kaçınmak amacıyla söz konusu taahhüdün hüküm fıkrasında olmadığını ileri sürmesi, hakkın kötüye kullanılması olarak da nitelendirilmektedir.³³ Ancak yukarıda açıkladığımız üzere onaylanmış protokolün taraflar için bağlayıcı olduğu dikkate alındığında bu yola

³³ "... Adı geçen Dairemiz kararının düzeltilmesi istenilmekle, evrak okundu, gereği görüşülüp düşünüldü. Taraflar İzmir 7. Asliye Hukuk Mahkemesinin 7.09.1989 gün ve 1989/493 sayılı kararı ile boşanmışlardır. Bu davanın yargılaması sırasında eşler birlikte düzenledikleri 7.09.1989 tarihli sözleşmeyi (protokolü) mahkemeye ibraz etmiş ve aynı günlü oturumda da tekrar etmişlerdir. Sözleşmede boşanmadan sözedilmemiştir. Ancak boşanma sonucunda küçüğün velayeti, eğitim masrafları ile bir kısım mallar hakkında düzenleme getirilmiştir. Boşanmaya karar verilmiş ve bu protokol bütün olarak karara alınmış, Ancak hüküm fıkrasına geçirilmemiştir. Hâkim, tarafları bu anlaşmalarına müdahale de etmemiştir. Anlaşmanın karar metnine olduğu gibi alınması örtülü onay niteliğindedir. Kadın anlaşmadaki hükümlerin yerine getirileceğini düşünerek hakkında açılan boşanma davasını kabul etmiştir. Davacı kadın bu davada protokolün birinci maddesinde ifadesini bulan otomobilin masraflarını ve (5) maddesinde öngörülen çocuk için yapılan masrafların tahsilini istemektedir. Diğer bir anlatımla sözleşmeden kaynaklanan borcun yerine getirilmesini talep etmektedir. Kocanın bir yandan sözleşme sonucu boşanma hükmünü elde etmesi, bir yandan da sözleşme geçersizdir diyerek karşı çıkması Medeni Kanununun 2. maddesiyle öngörülen iyiniyetli davranış olarak yorumlanamaz. O halde hakkaniyet ilkesine uygun bulunan hükmün onanması gerekirken yazılı gerekçe ile bozma kararı verilmesi isabet-sizdir. Ancak işin temyiz incelemesi sırasında bu yönün gözden kaçtığı ve hükmün bozulduğu görülmekle, davacının karar düzeltme isteğinin kabulüne, dairemiz bozma kararının kaldırılmasına ve hükmün yazılı gerekçe ile onanmasına karar verilmesi gerekmıştır..." (2. H.D., 21.6.1995, 6497/7237, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası). Kararda hakkın kötüye kullanılmasının yanı sıra anlaşma hükümlerinin kararın gerekçe kısmına alınmasının örtülü onay niteliğinde olduğu da ifade edilmektedir. Aynı yönde bkz. ÖZDEMİR, s.184. Kararın muhalefet şerhinde ise "... Boşanma kararının hüküm kısmında boşanmanın feri hükümlerine ilişkin sözleşme hakkında hiçbir karar yoktur. Mahkeme kararının tümünde hâkimin onayını gösteren iradesini açıklayan söz yoktur. Bunun içindirki boşanmaya karar veren mahkeme, davacı kadının sözleşmenin karara yazılmasına dair tavzih isteğini ret etmiştir. Keza davacının, aynı sözleşmeye dayanarak yaptığı icra takibine davalının yaptığı itirazın iptali için İzmir 13. Asliye Hukuk Mahkemesinde 1992/580 Esas sayılı olarak açtığı davası "boşanmanın feri hükümlerine dair sözleşmenin boşanma kararının gerekçesinde gösterilmesinin hâkim tarafından onaylanması kabul edilemez" gerekçesi ile ret edilmiş. Bu karar dairemizin 13.09.1993 tarih 7047-7577 sayılı ilamı ile onanmıştır. Bir bakıma sözleşmenin hiç bir suretle borç doğuramayacağı hakkında kesin hüküm oluşmuştur. Bu nedenlerle karar düzeltme isteğinin reddi düşüncesindeyim..." denilmiştir. Burada dikkat çeken, boşanma sırasında hâkimin kararın gerekçesinde tümüyle anlaşmaya yer verdikten sonra hüküm fıkrasında yer vermemesi ve hatta alacaklı tarafın tavzih isteğini de reddetmesidir. Anlaşmalı boşanmanın koşullarından biri hâkimin taraflar arasındaki anlaşmayı uygun bulması olduğuna göre hâkimin anlaşmayı onaylamadığı ihtimalde de anlaşmaya müdahale etmesi ve tarafların ısrar etmesi halinde de boşanmaya karar vermiyor olması gerekirdi. Karardan bu sonuç da çıkmadığına göre, hâkimin özensizliğinin sonucuna alacaklı eşin katlanması da beklenmemelidir. Böyle bir durumda HMK 46/1c gereği, hâkimin yargılama faaliyetinden dolayı devletin sorumluluğuna gidilebileceği yönünde bkz. DEMİRBAŞ, s.572-573.

gitmeye gerek kalmamaktadır. Kanaatimizce icra edilebilir şekilde düzenlenmiş olması koşuluyla protokol hükümlerine kararın hüküm fıkrasında atıf yapılması ve hatta atıf olmasa dahi protokol hükümlerinin gerekçede yer alması veya gerekçeden protokolün onaylandığının anlaşılması halinde, taahhüdünü yerine getirmeyen tarafa protokole aykırı davrandığı için dava açılabilir.

B. Anlaşmalı Boşanma Kararı ile Tescilsiz Kazanım

Taşınmaz üzerinde, aynı haklar kural olarak tescille kazanılır (TMK 1022). Bununla birlikte kanunda öngörülen istisnai hallerde aynı hakların tescilsiz (sicil dışı) kazanımı da söz konusu olabilir (TMK 705). Taşınmaz üzerinde aynı hakkı tescilsiz kazanan kimse, tescilden önce hak sahibi olur ancak açıklayıcı tescil yaptırmadan hak üzerinde tasarrufta bulunamaz.³⁴

Tescilsiz kazanım, anlaşmalı boşanma kararıyla da gerçekleşebilir.³⁵ Zira TMK 705 hükmünde sayılan tescilsiz kazanım hallerinden biri mahkeme kararı ile kazanımdır.

Mahkeme önünde sulh ve kabul halleri de mahkeme kararı ile tescilsiz kazanım kapsamında değerlendirilir³⁶ ve öğretide bir görüşe göre anlaşmalı boşanma kararının mali sonuçlarına ilişkin kısmı, hâkimin onayına bağlı mahkeme içi sulh niteliğindedir.³⁷ Diğer taraftan öğretide, taşınmazlarla ilgili bir uyuşmazlığı çözmeyen, sadece izin ya da onay niteliğinde olan kararların, mülkiyetin geçmesini sağlamayacağı da ifade edilmekte ve buna örnek olarak TMK 184/5 hükmü verilmektedir.³⁸ Bu hüküm gereği, anlaşmalı boşanma dışında da taraflar boşanmanın

³⁴ SİRMEN, A. Lale, Eşya Hukuku, Ankara 2020, s.185.

³⁵ OĞUZMAN, M. Kemal / SELİÇİ, Özer / OKTAY-ÖZDEMİR, Saibe, Eşya Hukuku, İstanbul 2020, N.1505; SİRMEN, s.375, dn. 383; DEMİRBAŞ, s.577.

³⁶ OĞUZMAN / SELİÇİ / OKTAY-ÖZDEMİR, N.1504; TEKİNAY / AKMAN / BURCUOĞLU / ALTOP, s.718; AYAN, Mehmet, Eşya Hukuku II Mülkiyet, 10. Baskı, Ankara 2020, s.259.

³⁷ Anlaşmalı boşanma kararı, tarafların boşanmalarına karar verilmesi ve boşanmanın fer'i sonuçlarına karar verilmesi şeklinde iki kısımdan oluşur. Tarafların boşanma ve çocuklara ilişkin fer'i sonuçlar konusunda anlaşmalarında re'sen araştırma ilkesinin; nafaka, tazminat ve mal rejimi gibi mali konularda anlaşmalarında taleple bağlılık ilkesinin geçerli olduğu; re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu hususlarda HMK 313 anlamında sulhten söz edilemeyeceği; diğer taraftan mali sonuçlar açısından anlaşmanın hâkim onayına bağlı mahkeme içi sulh niteliğinde olduğu yönünde bkz. TUNCER KAZANCI, İdil, Anlaşmalı Boşanma Kararlarının Medeni Usul Hukuku Bakımından Niteliği, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.11, S.145-146, Eylül-Ekim 2016, s.772 vd.

³⁸ TEKİNAY / AKMAN / BURCUOĞLU / ALTOP, s.718.

fer'i sonuçlarına ilişkin anlaşma yapabilirler.³⁹ Bu anlaşmalar da hâkim tarafından onaylanmadıkça geçerli olmaz ve anlaşmanın onaylandığının hüküm fıkrasında gösterilmesi aranır.⁴⁰ Öğretide, TMK 184/5 hükmü çerçevesinde taşınmaz mülkiyetinin devrini öngören anlaşmaların sadece hâkim tarafından onaylanması ile tescilsiz kazanımın gerçekleşmeyeceği; bu durumda onaylanan anlaşmanın resmi senet yerine geçeceği;⁴¹ ancak hâkimin tarafların isteği üzerine sadece anlaşmayı onaylamayıp ayrıca mülkiyetin devrine de karar vermesi halinde tescilsiz kazanımın söz konusu olabileceği ifade edilmektedir.⁴² Bu görüş, anlaşmalı boşanma kararı ile tescilsiz kazanımın gerçekleşebilmesi için hüküm fıkrasında mülkiyetin devrinin öngörülmesi gerektiği sonucu ile de uyumludur. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere tescilsiz kazanım açısından, aynı hak devirlerine ilişkin protokol hükümlerine kararda atf edilmesi yeterli olmayacaktır; mülkiyetin mahkeme kararıyla devredildiğinin hüküm fıkrasından anlaşılması gerekmektedir.

Bununla birlikte uygulamada tescilsiz kazanımın söz konusu olabilmesi için hüküm fıkrasında ayrıca "tescil" ifadesinin açık olarak geçmesi aranmaktadır; sadece devir ya da tesis ifadelerinin yer alması halinde tapu müdürlüklerinde açıklayıcı tescil yapmaktan kaçınılmaktadır.⁴³ Oysa, devir ve tesis ifadelerinin tescili de kapsadığı yorumu yapılabilirdir. Buna rağmen kararda tescil ifadesi yerine devir ya da tesis ifadeleri kullanılıp lehine kazandırmada bulunulan tarafın açıklayıcı tescil talebi reddedildiğinde, ilgili taraf, yine usul hukuku hükümlerinden yararlanarak tavzih yoluna başvurup sorunun giderilmesini sağlayabilir. Zira HMK 305 gereğince, *hüküm yeterince açık değilse veya icrasında tereddüt uyandırıyor yahut birbirine aykırı fıkralar içeriyorsa, icrası tamamlanuncaya kadar taraflardan her biri hükmün açıklanmasını veya tereddüt ya da aykırılığın giderilmesini isteyebilir.*

³⁹ TMK 184/5 hükmü gereğince yapılan boşanmanın fer'i sonuçlarına ilişkin anlaşmalar hakkında bkz. ESENER, Turhan, Boşanmanın Fer'i Neticelerine Dair Mukaveleler Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.8, S.3-4, Eylül-Ekim 1951, s.610 vd.; ELÇİN GRASSINGER, Gülçin, Boşanma Davasında Eşlerin Boşanmanın Tali Sonuçlarına İlişkin Konularda Anlaşma Yapmaları ve Konu ile İlgili İsviçre Federal Mahkemesi Kararı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.LV, S.3, 1997, s.235 vd.

⁴⁰ ÖZTAN, s.737.

⁴¹ "... boşanma davasında, tarafların boşanma anlaşmasına koydukları "davalıya ait taşınmazdan yararlanmaya" ilişkin sözleşmenin hâkim tarafından tasdik edilip (TMK m.184/5) karara bağlanmasıyla, akdin sıhhati için şart olan "resmi şekil" koşulu tahakkuk etmiş sayılmalıdır..." (2. H.D., 15.6.2015, 626/12665, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

⁴² TEKİNAY / AKMAN / BURCUOĞLU / ALTOP, s.718.

⁴³ KÖSEOĞLU / KOCAĞA, s.114.

Anlaşmalı boşanma kararı ile tescilsiz kazanım gerçekleştiğinde, lehine kazandırmada bulunulan taraf, kararın kesinleşmesi ile açıklayıcı tescil yapabilir. Ancak karar kesinleşinceye kadar geçen sürede ilgili tarafın hak kaybına uğramaması açısından, hâkimin tescilsiz kazanımı da içeren anlaşmalı boşanma kararını derhal tapu müdürlüğüne bildirmesi önem taşımaktadır. Zira İİK 28 gereği, hâkim, re'sen söz konusu kararı, tapu müdürlüğüne bildirir. İlgili hükme göre, *taşınmaz davalarında davacının lehine hüküm verildiği takdirde mahkeme davacının talebine hacet kalmaksızın hükmün tefhimi ile beraber hulasasını tapu sicili dairesine bildirir. İlgili daire bu ciheti hükmolunan taşınmazın kaydına şerh verir. Bu şerh, Türk Medeni Kanunu'nun 1010'uncu maddesinin ikinci fıkrası hükmüne tâbidir. Taşınmaz davası üzerine verilen karar ileride davacının aleyhine kesinleşirse mahkeme, derhal bu hükmün hulasasını da tapu sicili dairesine bildirir.*

Maddede öngörülen tasarruf sınırlaması şerhi, kararın kesinleşip tescilsiz kazanımın sağlanacağı zamana kadar, tasarruf yetkisine sahip olan kazandırmada bulunan tarafın, tasarruf yetkisini sınırlar;⁴⁴ aynı zamanda üçüncü kişilerin iyiniyetini ortadan kaldırır.⁴⁵ Karar kesinleştikten sonra lehine kazandırmada bulunulan hak sahibi olur; artık kazandırmada bulunan tarafın tasarruf yetkisi yoktur. Bu nedenle şerhin bu aşamada tasarruf yetkisini sınırlayıcı etkisi kalmamıştır. Ancak açıklayıcı tescil yapılmaya kadar, söz konusu şerh, TMK 1023 hükmünden yararlanmak isteyen üçüncü kişilerin iyiniyetini ortadan kaldırarak hak sahibini korumuş olur.

Hak kaybını engellemek açısından İİK 28 hükmü en etkili yol olmakla birlikte, ilgili hüküm anlaşmalı boşanma kararı verildikten sonra uygulama bulmaktadır. Yargılama aşamasında ise protokolde lehine aynı hak devri öngörülen tarafın HMK 389 çerçevesinde ihtiyati tedbir talep etmesi ya da TMK 169 çerçevesinde hâkimin geçici önlem olarak ihtiyati tedbir kararı alması mümkündür. Ancak uygulamada bu hükümlere başvurulmadığından, karar verilinceye kadar protokole konu olan taşınmazların üçüncü kişilere geçerli olarak devredilmesi mümkün olabilmektedir. Bu durumda lehine tescilsiz ka-

⁴⁴ DOĞAN, Murat, Tapu Sicilinde Tasarruf Yetkisi Kısıtlamasının Şerhi, 1. Baskı, Ankara 2004, s.76.

⁴⁵ İYİLİKLİ, Ahmet Cahit, Taşınmazın Mülkiyetinin Tescilden Önce İktisap Hallerinden Mahkeme Hükmüne Göre İktisap Eden Kişinin İhaleinin Feshi Davası Açmaya Yetkili Bulunup Bulunmadığı Üzerine Düşünce ve Tahliller, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl 7, Sayı 27, Temmuz 2016, s.522-524.

zanım kararı verilen tarafın kural olarak başvurabileceği imkân diğer taraftan tazminat talep etmektir.⁴⁶ Üçüncü kişi ise ancak TBK 49/II hükmünün koşulları varsa sorumlu tutulabilir.

Hüküm fıkrasından tescilsiz kazanımın anlaşılmadığı ve tavzih yoluyla hükmün açıklattırılmadığı ya da taşınmazın boşanma kararından belirli bir süre sonra devredilmesinin öngörüldüğü⁴⁷ hallerde tescilsiz kazanım söz konusu olmayacaktır.⁴⁸ Ancak hüküm fıkrasında tescil kelimesi kullanılmadan açıkça mülkiyetin devrine ya da sınırlı aynı hak tesisine hükmedildiğinde, mahkeme kararı ile tescilsiz kazanımın gerçekleştiği sonucuna varmak gerekir.⁴⁹ Önemli olan tescilsiz kazanıma karar verildiğinin hüküm fıkrasından anlaşılmasıdır. Bu şekilde hüküm kurulmayan kararların tavzihi istenebilir;

⁴⁶ ATMACA ÜLKÜ, s.176-177.

⁴⁷ "... Dosya kapsamına, dava evrakı ile yargılama tutanakları içeriğine, mahkemece deliller toplanarak karar verildiğine ve takdirde bir isabetsizlik bulunmadığına, taşınmaz başında keşif sırasında uzman bilirkişiler tarafından taşınmazın 170.000,00 TL değerinde olduğu tespit edildiğine, İstanbul 2. Aile Mahkemesi'nin 2007/376-545 Esas ve Karar sayılı boşanma dosyasında taraflarca düzenlenen boşanma protokolününün 6. bendiyle davalı ... adına kayıtlı 3020 parsel üzerindeki 28 no.lu bağımsız bölümün kararının kesinleştiği tarihten itibaren 1 aylık süre içerisinde davacı ...'e devredileceği kararlaştırıldığına, söz konusu protokol Mahkemece uygun bulunarak onaylandığına, boşanma kararı kesinleşmesine rağmen protokole öngörülen süre içerisinde taşınmazın devredilmediği anlaşıldığına, her ne kadar dava dilekçesinde tapu iptali ve tescil istenilmiş ise de, islah edilmek suretiyle dava bedele dönüştürüldüğüne, tapu kaydı üzerindeki ipotek ile icra takibinden kaynaklanan kayıt ve kısıtlamalar dikkate alındığında, davacının protokol gereği ayın olarak belirlenen talebini bedele dönüştürmekte hukuki yararının bulunduğu hususunda duraksamak gerektiğine göre, mahkemece bedele dönüştürülen davanın kabulüne karar verilmiş olmasında bir isabetsizlik görülmemiştir..." (8. H.D., 11.11.2014, 9251/20692, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

⁴⁸ DEMİRBAŞ, s.585.

⁴⁹ Yargıtay kararına konu bir olayda anlaşmalı boşanma kararı ile birlikte davacı lehine taşınmaz mülkiyetinin devri öngörülüp karar kesinleştikten sonra eski malikin alacaklıları söz konusu taşınmaz üzerine -açıklayıcı tescil yapılmadığı ve tescil eski malik adına olduğu için- haciz koydurmuşlardır. Haczin kaldırılması talebini, mahkeme, haciz tarihinin anlaşmalı boşanma kararının kesinleşme tarihinden sonra olmasını dikkate alarak kabul etmiştir. Ancak Yargıtay, mülkiyetin devrini öngören boşanma kararının tescil yapılmadığı sürece sonuç doğurmayacağı, tapuda borçlu adına kayıtlı olan taşınmazın haczine engel olmayacağı gerekçesiyle mahkemenin kararını bozmuştur (12. H.D., 12.6.2013, 11851/22155 Legalbank Elektronik Hukuk Bankası). Söz konusu kararda Yargıtay, anlaşmalı boşanma kararı ile tescilsiz kazanımın gerçekleşip gerçekleşmediğini dikkate almamıştır. Oysa anlaşmalı boşanma kararında taşınmazın mülkiyetinin devrine hüküm fıkrasında karar verilmişse, mülkiyet davacıya mahkeme kararıyla geçmiş olacağından, sonradan taşınmaz üzerine koyulan haczin kaldırılması söz konusu olabilir. Zira tapuda taşınmaz borçlu adına kayıtlı görünse de artık gerçek malik borçlu değil, davacıdır. Bu halde alacaklıların ancak koşulları varsa tasarrufun iptali davasına (İİK 277 vd.) başvurmaları söz konusu olabilir.

tavzih edilmezse kanun yoluna gidilebilir. Bu yollardan sonuç alınmadığında lehine kazandırmada bulunulan, hâkim tarafından onaylanan anlaşmaya dayanarak diğer tarafı tescile zorlayabilir.

Kararın kesinleşmesiyle tescilsiz kazanımı sağlayamayan taraf, protokolde taahhüt edilen aynı hakkın kendisine devredilmesini talep ettiğinde, diğer taraf devir işlemlerinden kaçınırsa TMK 716 hükmüne dayanarak dava açabilir.⁵⁰ Bu dava sırasında, TMK 1010/I, 1 gereği çekişmeli hakların şerhi talebinde bulunularak dava konusu taşınmaz üzerinde üçüncü kişilerin kazanımlarına engel olunabilir; ancak TMK 716 hükmüne dayanılarak dava açılıncaya kadar geçen süreçte hak kayıpları söz konusu olabilmektedir. Bununla birlikte burada da İİK 28 uygulama alanı bulacağından hâkimin taşınmazlara ilişkin hüküm içeren anlaşmalı boşanma kararını derhal tapu müdürlüğüne bildirmesi ve taşınmazın tapu kaydına şerh verilmesi mümkündür. Anlaşmalı boşanma davası sırasında hak kaybını önlemek için ise protokole konu olan taşınmazlara ilişkin TMK 169 veya HMK 389 çerçevesinde tedbir alınabilmesi bu durumda da önem taşımaktadır.

Sonuç

Anlaşmalı boşanma protokolünde, nafaka veya tazminat karşılığı olarak ya da mal rejimi tasfiyesi kapsamında taraflardan biri, diğerine, bir taşınmazın mülkiyetini devretmeyi veya taşınmazı üzerinde bir sınırlı aynı hak tesis etmeyi taahhüt edebilir. Bu taahhütler karara bağlanırken tescilsiz kazanımı sağlayacak şekilde hüküm kurulması, lehine kazandırmada bulunulan tarafın hakkını elde etmek için ikinci bir dava açmak zorunda kalmaması açısından önemlidir.

Ancak uygulamada, taşınmaz mülkiyetinin devri veya taşınmaz üzerinde sınırlı aynı hak tesisinin öngörüldüğü protokol hükümlerinin, tescilsiz kaza-

⁵⁰ Tescili istenen aynı hak, boşanmanın mali sonuçları kapsamında olduğundan, görevli mahkeme de aile hukuku mahkemesi olarak kabul edilir (2. HD, 30.10.2017, 2016/9085, 201711878, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası). Bu durumda zamanaşımı süresinin de bir yıl olarak kabul edilmesi gerekir. Zira aynı hak devri, nafaka veya tazminat kapsamında değerlendirildiğinde TMK 178 hükmündeki zamanaşımı süresine tabi olacaktır. Mal rejimi tasfiyesine ilişkin bir aynı hak devri söz konusu olduğunda, 10 yıllık genel zamanaşımı süresinin uygulanması yönündeki görüş dikkate alınabilirse de bize göre bu halde de bir yıllık zamanaşımı süresinin uygulanması, anlaşmalı boşanmadan sonra tarafların karşı karşıya gelmemeleri amacıyla daha uygundur. Görevli mahkeme ve zamanaşımı konusunda farklı görüşte bkz. DEMİRBAŞ, s.587 vd. Anlaşmalı boşanma protokolünden kaynaklı uyuşmazlıklarda taşınmazın aynıının bulunduğu yer mahkemesinin yetkili olmayıp, genel yetki kuralının geçerli olduğu yönünde bkz. 2. H.D., 4.12.2019, 6171/11983 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

nımı sağlayacak şekilde hüküm fıkrasında yer almadığı ve bu nedenle hak kayıplarının yaşandığı görülmektedir.

Bu konuda, öğretideki tartışmalara ve uygulamadaki tereddütlere son vermek açısından, İsviçre Federal Medeni Usul Kanunu'nun 279. maddesi dikkate alınarak, anlaşmalı boşanma kararının hüküm fıkrasında, protokol hükümlerine yer verilmesini öngören özel bir düzenleme yapılması düşünülebilir. Diğer taraftan İsviçre hukukunda, böyle bir düzenleme olmasına ve öğretide de kural olarak protokol hükümlerinin hüküm fıkrasına geçirilmesi gerektiği ifade edilmesine rağmen, hüküm fıkrasında sadece atıf yapılan protokolün de kararın parçası olduğu ve tarafları bağladığı kabul edilir. Bize göre de lehine aynı hak taahhüdünde bulunulan tarafın hak kaybına uğramaması için hâkim tarafından onaylanmış protokol hükümleri, icra edilebilir nitelikte olmak kaydıyla, hüküm fıkrasında açıkça yer almasa da tarafları bağlar; tescille zorlama davasına dayanak olabilir.

Ancak mahkeme kararı ile tescilsiz kazanımın söz konusu olabilmesi için taşınmazlara ilişkin aynı hak devirlerinin ve tesislerinin hüküm fıkrasında özel olarak yer alması gerekir. Bununla birlikte mülkiyetin devrine veya sınırlı aynı hak tesisine karar verildiğinin açıkça belirtilmesi gerekli ve yeterli olmalı; “tescil” ifadesinin geçmemesi açıklayıcı tescile engel olmamalıdır.

Ayrıca kazandırmada bulunulan tarafın, karar kesinleşip açıklayıcı tescil yaptırana kadar, hak kaybına uğramaması açısından İİK 28 hükmü gereği, hâkimin ilgili kararı re'sen tapu müdürlüğüne bildirmesi ve tapu kaydına şerh konulması; karar verilmeden önceki yargılama aşamasında hak kaybı yaşanmaması için de TMK 169 ve HMK 389 hükümlerinden yararlanılarak tedbir alınabilmesi önem taşımaktadır.

Kaynakça

- ACABEY, Mehmet Beşir, Edinilmiş Mallara Katılma Rejiminde, Tartışmalı Bazı Konular Hakkında Düşünceler, İzmir Barosu Dergisi, Yıl 73, Sayı 2, Nisan 2009, s.169-214.
- AKINCI, Şahin, Edinilmiş Katılma Rejiminin Tasfiyesinde Karşılaşılan Bazı Meseleler ve Çözüm Önerileri, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, Özel Sayı, I. Cilt, C.22, S.3, Y.2016, s.165-190.
- AKKAYA, Tolga, Medeni Usul Hukuku Bakımından Boşanma Davası, 1. Baskı, Ankara, 2017.
- ARAS, Bahattin, Anlaşmalı Boşanma Davalarında Tarafların Tazminat ve Nafaka Taleplerinin Karara Bağlanması, Terazi Hukuk Dergisi, C.5, S.47, Temmuz 2010, s.73-87.
- ATMACA ÜLKÜ, Hande, Anlaşmalı Boşanma Protokolü, 1. Baskı, Ankara, 2021.
- ATMACA ÜLKÜ, Hande, Boşanma Protokolünün Zorunlu İçeriği (Kurucu Unsurlar), Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.6, S.11, Aralık 2020, s.57-89 (Kurucu Unsurlar).
- AYAN, Mehmet, Eşya Hukuku II Mülkiyet, 10. Baskı, Ankara, 2020.
- BURCUOĞLU, Haluk, 4721 Sayılı Yeni Medeni Kanunun Boşanma Düzenlemesinin Eleştirisi ve Uygulamada Karşılaşılabilecek Sorunlar, Antalya Barosu Dergisi, Yıl 25, Sayı 5/51, Şubat 2004, s.40-69.
- CEYLAN, Ebru, İsviçre, Fransa, Belçika, İspanya ve İtalya Hukukundaki Boşanma Sebeplerinin Türk Hukukuyla Mukayesesi ve Değerlendirilmesi, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Yıl 6, Sayı 12, Aralık 2018.
- CEYLAN, Ebru, Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları, 1. Baskı, İstanbul, 2006.
- DEMİRBAŞ, Feride, Anlaşmalı Boşanma Protokolünün Taşınmazlar Üzerindeki Aynı Haklara İlişkin Hükümleri ile İlgili Bazı Hukuki Sorunlar, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Sayı 2, 2020, s.560-598.
- DOĞAN, Murat, Tapu Sicilinde Tasarruf Yetkisi Kısıtlamasının Şerhi, 1. Baskı, Ankara 2004.
- DOLGE, Annette, Schweizerische Zivilprozessordnung, Art.279, Genehmigung der Vereinbarung, Herausgeber: Alexander Brunner, Dominik Gasser, Ivo Schwander, 2. Auflage, Zürich/St. Gallen, 2016.
- DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, Türk Özel Hukuku, Cilt III, Aile Hukuku, 16. Baskı, İstanbul, 2021.

- ELÇİN GRASSINGER, Gülçin, Boşanma Davasında Eşlerin Boşanmanın Tali Sonuçlarına İlişkin Konularda Anlaşma Yapmaları ve Konu ile İlgili İsviçre Federal Mahkemesi Kararı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.LV, Sayı 3, 1997. s.235-242.
- ERDEM, Mehmet, Aile Hukuku, 2. Baskı, Ankara, 2019.
- ESENER, Turhan, Boşanmanın Fer'i Neticelerine Dair Mukaveleler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.8, S.3-4, Eylül-Ekim 1951, s.610-628.
- FELDER, Wilhelm / HAUSHEER, Heinz, Familienrecht für Einsteiger Familienrecht verständlich beschrieben, Bern, 2021.
- HATEMİ, Hüseyin / SEROZAN, Rona / ARPACI, Abdülkadir, Eşya Hukuku, İstanbul, 1991.
- İYİLİKLİ, Ahmet Cahit, Taşınmazın Mülkiyetinin Tescilden Önce İktisap Hallerinden Mahkeme Hükmüne Göre İktisap Eden Kişinin İhalenin Feshi Davası Açmaya Yetkili Bulunup Bulunmadığı Üzerine Düşünce ve Tahliller, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y.7, S.27, Temmuz 2016, s.515-647.
- KILIÇOĞLU, Ahmet M., Aile Hukuku, 5. Baskı, Ankara, 2020.
- KÖSEOĞLU, Bilal / KOCAAĞA, Köksal, Aile Hukuku ve Uygulaması, Bilimsel Görüşler Yargı İçtihatları, 2. Bası, Bursa, 2011.
- KURU, Baki / AYDIN, Burak, İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 6. Baskı, Ankara, 2021.
- OĞUZMAN, M. Kemal / SELİÇİ, Özer / OKTAY-ÖZDEMİR, Saibe, Eşya Hukuku, İstanbul, 2020.
- OKTAY ÖZDEMİR, Saibe, Türk Hukukunda Boşanma Sisteminde Revizyon İhtiyacı, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C.35, S.1, 2015, s.29-46.
- ÖNCÜ, Özge, Eşlerin 'Anlaşmalı Boşanma' Çerçevesinde Mal Rejiminin Tasfiyesine Yönelik Olarak Yaptıkları Anlaşmalar ve Bu Anlaşmaların Uygulamada Doğurduğu Sorunlar, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan, C.19, Özel Sayı, 2017, s.793-895.
- ÖZDEMİR, Nevzat, Türk-İsviçre Hukukunda Anlaşmalı Boşanma, 1. Baskı, İstanbul, 2003.
- ÖZTAN, Bilge, Aile Hukuku, 6. Bası, Ankara, 2015.
- RAVEANE, Zeno / SCHMUCKI, Antonella, Die antizipierte Scheidungskonvention, FamPra.ch 2020 S.589, s.589-612.
- SARI, Suat, Evlilik Birliğinde Yasal Mal Rejimi Olarak Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi, 1. Baskı, İstanbul, 2007.

- SEÇER, Öz, Anlaşmalı Boşanmada Eşlerin Yaptıkları Anlaşma, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.7, S.2, 2016, s.259-286.
- ŞİPKA, Şükran / ÖZDOĞAN, Ayça, Yargı Kararları Işığında Soru ve Cevaplarla Eşler Arasındaki Malvarlığı Davaları, 2. Baskı, İstanbul, 2017.
- SİMİL, Cemil, Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Sınırları, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.16, Özel Sayı, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, 2014 (Basım Yılı 2015), s.1351-1376.
- SİRMEN, A. Lale, Eşya Hukuku, Ankara, 2020.
- SPYCHER, Annette, Berner Kommentar, Schweizerische Zivilprozessordnung, Band I: Art.1-149 ZPO; Band II: Art.150-352 ZPO und Art.400-406 ZPO, Herausgeber: Heinz Hausheer, Hans Peter Walter, Bern, 2012.
- STEIN-WIGGER, Matthias, FamKomm Scheidung Band I: ZGB/ Band II: Anhänge, Zweites Kapitel: Scheidungsverfahren/Erster Abschnitt: Allgemeine Bestimmungen, Herausgeber: Ingeborg Schwenzer, Roland Fankhauser, 3. Auflage, Bern, 2017.
- SUTTER-SOMM, Thomas / GUT, Nicolas, Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO), Herausgeber: Thomas Sutter-Somm, Franz Hasenböhler, Christoph Leuenberger, 3. Auflage, Zürich, 2016.
- TEKİN MELİK, Helin Neva, Anlaşmalı Boşanma, 1. Baskı, Ankara, 2021.
- TEKİNAY, Selahattin Sulhi / AKMAN, Sermet / BURCUOĞLU, Haluk / ALTOP, Atilla, Tekinay Eşya Hukuku, Cilt I, Zilyetlik-Tapu Sicili Mülkiyet, 5. Bası, İstanbul, 1989.
- TUNCER KAZANCI, İdil, Anlaşmalı Boşanma Kararlarının Medeni Usul Hukuku Bakımından Niteliği, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.11, S.145-146, Eylül-Ekim 2016, s.755-776.
- YARGIÇ, Zeynep, Türk Hukukunda Anlaşma Boşanma Davası ve Hukuki Sonuçları, 1. Baskı, İstanbul, 2021.
- YILMAZ BİLGİN, Esra Pınar, Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma, 1. Baskı, İstanbul, 2016.
- YÜCEL, Sevtap, Yargıtay Kararları Işığında Anlaşmalı Boşanma Davası Sonrasında Nafaka ve Tazminat Talepleri, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.4, S.1, Ocak 2018, s.239-257.